



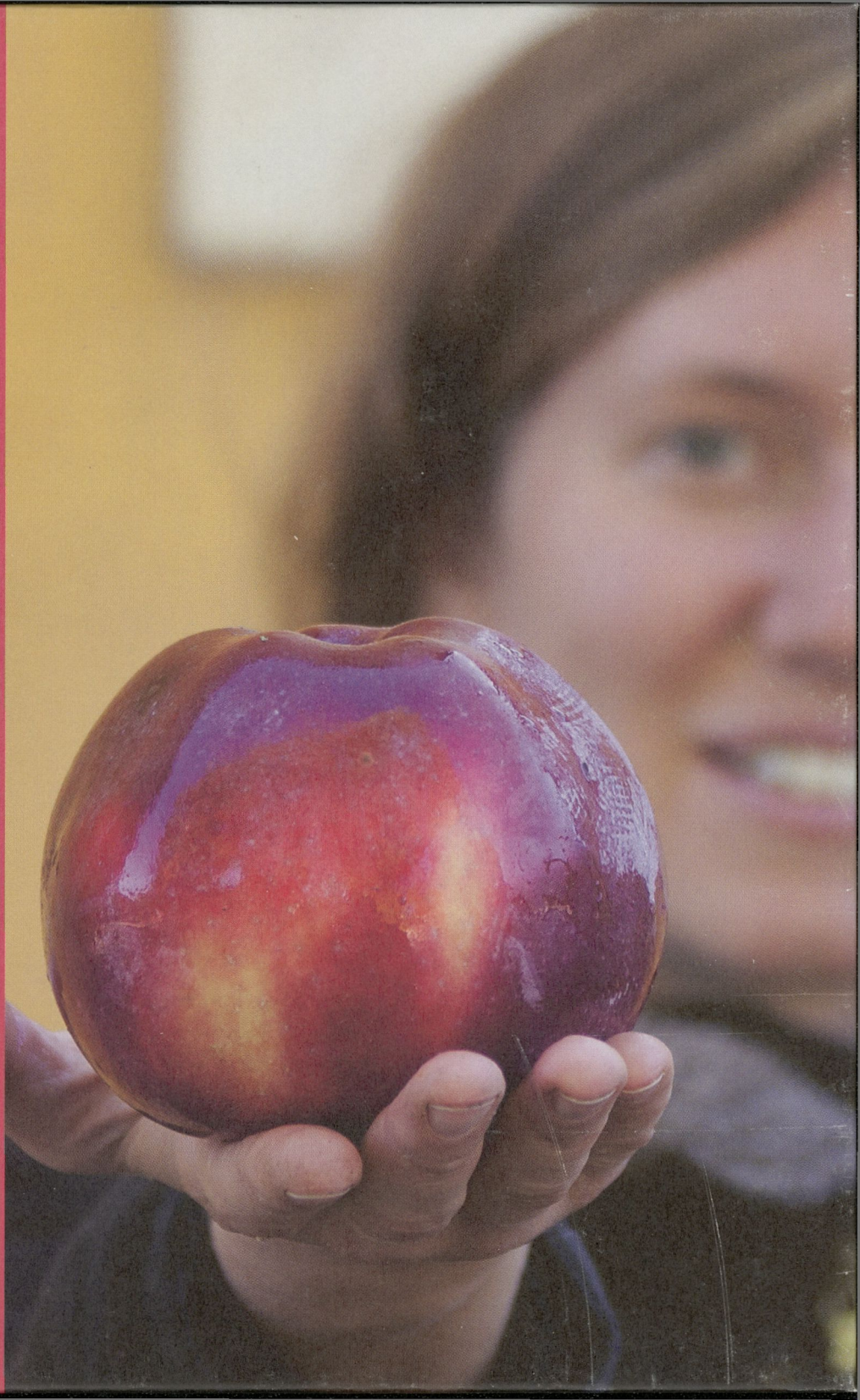
VÅR VARDAG - DITT MUSEUM FATABUREN

2017

VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

FATABUREN

2017



# VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

**FATABUREN** - Nordiska museets och Skansens årsbok - är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET



**SKANSEN**

Fataburen 2017  
Nordiska museets förlag  
Box 27820  
115 93 Stockholm  
[www.nordiskamuseet.se/förlag](http://www.nordiskamuseet.se/förlag)  
[www.nordiskamuseet.se/fataburen](http://www.nordiskamuseet.se/fataburen)  
[www.fataburen.se](http://www.fataburen.se)

© Nordiska museet och respektive författare 2017  
*Redaktör* Anders Carlsson  
*Medredaktör* Ewa Kron  
*Bildredaktör* Marie Tornehave  
*Bildbehandling* Karolina Kristensson och Peter Segemark  
*Omslag och grafisk form* Lena Eklund, Kolofon  
*Översättning* Alan Crozier

*Omslagets framsida* Klara Holmqvist, sektionschef för trädgården vid Nordiska museets avdelning Julita gård, skriver i denna bok om humle, pelargon, pioner och frukt. Foto: Peter Segemark, © Nordiska museet.

*Pärmarnas insidor* De nya tapeterna i Tottieska huset på Skansen är tillverkade av företaget Handtryckta Tapeter Långholmen AB. Mönstren är kopior av original av Johan Norman (1744–1808) som finns representerad i Nordiska museets samlingar. Foto: Handtryckta Tapeter Långholmen AB.

Tryck och repro Italgraf Media AB, Stockholm 2017  
ISSN 0348 971 X  
ISBN 978 91 7108 598 6



# Att skriva kulturhistoria

*Ett skolprojekt om Wikipedia*

---

ARON AMBROSIANI är producent för digitala medier vid Nordiska museet.

---

Nordiska museets huvudbyggnad på Djurgården kan med utställningar och bibliotek hjälpa besökarna att lära känna svensk och nordisk historia och kulturhistoria. I början av 2016 öppnade dessutom museets arkiv igen efter att ha flyttat tillbaka till huvudbyggnaden från externa lokaler. Museigrundaren Artur Hazelius plan för museum, bibliotek och arkiv i samma byggnad var därmed åter realiserad, denna gång i en ny tid med nya pedagogiska möjligheter. Att arkivet är lättillgängligt innebär till exempel att skolgrupper nu kan arbeta med materialet, vilket är både nytt och nyskapande.

Under läsåret 2016/17 har Nordiska museet genomfört ett pilotprojekt för gymnasieskolor: *Att skriva kulturhistoria på Wikipedia*. Utifrån unikt källmaterial i museets arkiv och referenslitteratur i biblioteket har sexton gymnasieelever i årskurs 3 från Avesta, Falun, Nacka, Norrköping och Skellefteå fått öva på att skriva och redigera text i det digitala uppslagsverket Wikipedia och också på digital källkritik, detta som en del av deras *gymnasiearbete*, dvs. avslutande uppsats. Projektet har fallit väl ut och väckt uppmärksamhet i skilda sammanhang. Den här artikeln beskriver vad vi gjorde.

Elever och lärare från Karlfeldtgymnasiet i Avesta och Kristinegymnasiet i Falun diskuterar artikelupplägg med Nordiska museets pedagog Lena Bergqvist och digitala producent Aron Ambrosiani.  
Foto: Peter Segemark,  
© Nordiska museet.

## Skolbesök på Nordiska museet

Nordiska museet erbjuder ett antal olika program och visningar riktade mot grupper från förskola till gymnasium. Förutom ett tiotal olika ordinarie skolvisningar kopplade till läroplanens kursplan i historia finns möjlighet att skraddarsy ett skolbesök. Under lov och helger erbjuds dessutom gott om aktiviteter för barn och unga som besöker museet utan att göra det genom skolan. Barn och unga är en allt viktigare besökargrupp och står i fokus för flera av museets satsningar framöver.

Men vad händer när museet har stängt, eller om den nyfikna besökaren eller skoleleven inte råkar befinna sig just på Djurgården i Stockholm? Besökaren kanske inte ens vet att det är just Nordiska museet som har samlat in till exempel amerikabrev eller andra spår av svensk och nordisk in- och utvandring.

Här är det viktigt att Nordiska museet och dess samlingar, arkivmaterial och kunskapsstoff finns tillgängliga på internet. Och genom att finnas på fler plattformar än den egna webbplatsen kan museet – liksom museer generellt – öka tillgängligheten ytterligare. Wikipedia är betydligt mer välbesökt än Nordiska museets egen webbplats och dyker ofta upp som första förslag vid internetökningar. Helt säkert hamnar många elever där när de söker information till skolarbeten av olika slag.

## Museer och Wikipedia

Wikipedia är ett uppslagsverk där vem som helst kan redigera artiklarna. Det är en av världens mest besökta webbplatser, inte minst av skolungdomar, och finns i många olika språkversioner. Många museer arbetar numera aktivt med att göra föremålsfotografier och annat material tillgängligt på Wikipedia som komplement till de egna webbplatserna.

Nordiska museet har gjort olika typer av insatser på Wikipedia sedan åtminstone 2010, bland annat genom att skriva egna texter, tillgängliggöra bilder och arrangera skrivstugor om ämnen (till exempel historiskt mode) som är relevanta för både uppslagsverket

Wikipediaprojektet är en del av Nordiska museets bredare satsning på aktiviteter och upplevelser för barn och unga. Bilden visar barnens interaktiva upplevelse »Ljusresan« i utställningen *Nordiskt ljus*. Foto: Karolina Kristensson, © Nordiska museet (NMA.0079783).



och museet. I dessa satsningar har museet oftast arbetat tillsammans med den ideella föreningen Wikimedia Sverige som sedan 2007 verkat för att sprida fri kunskap främst genom olika projekt kopplade till Wikipedia.

Sedan 2012 har Wikimedia Sverige hjälpt lärare att använda Wikipedia som pedagogisk resurs för elever och studenter, främst på gymnasienivå. Elever har granskat innehåll på svenskspråkiga Wikipedia och kompletterat med eget material. I diskussioner med Wikimedia funderade vi kring hur vi kunde använda Nordiska museets samlingar i samma syfte. Genom att jämföra källmaterial, forskningslitteratur och uppslagsverk skulle eleverna få ytterligare möjligheter att arbeta med textgranskning och källkritik.

## **Kulturhistoria på Wikipedia**

Innehållet på Wikipedia skrivs av frivilliga skribenter som själva väljer inom vilka områden de vill skriva. Mätningar och undersökningar har visat att bara tio till tjugo procent av skribenterna är kvinnor. Detta påverkar förstås vilka ämnen det skrivs mycket om och vilka det skrivs mindre om. Historieämnet domineras av politiska biografier och militärhistoria. Av 103 »utmärkta artiklar« – uppslagsverkets främsta kvalitetsmärkning – på svenskspråkiga Wikipedia handlar 45 om historiska statsmän och -kvinnor medan 20 berör militärhistoria. Artiklar om kulturhistoriska ämnen som mode, mat och bostadsskick är ofta ofullständiga eller helt frånvarande. Detsamma gäller socialhistoria, till exempel historiska perspektiv på prostitution, alkoholism eller moralpanik kring nya underhållningsformer som dansbanor, som är viktiga ämnen för museer och uppslagsverk som vill dokumentera och berätta om vardagslivet i sin helhet. Flera museer har gjort aktiva insatser kring liknande ämnen, vilket förutom förbättrat innehåll också leder till fler kvinnliga skribenter.

Nordiska museet pusslade ihop dessa komponenter – brister och luckor i Wikipedias befintliga innehåll, möjliga skolsamarbeten, arkivet tillbaka i huvudbyggnaden och digital tillgänglighet – till

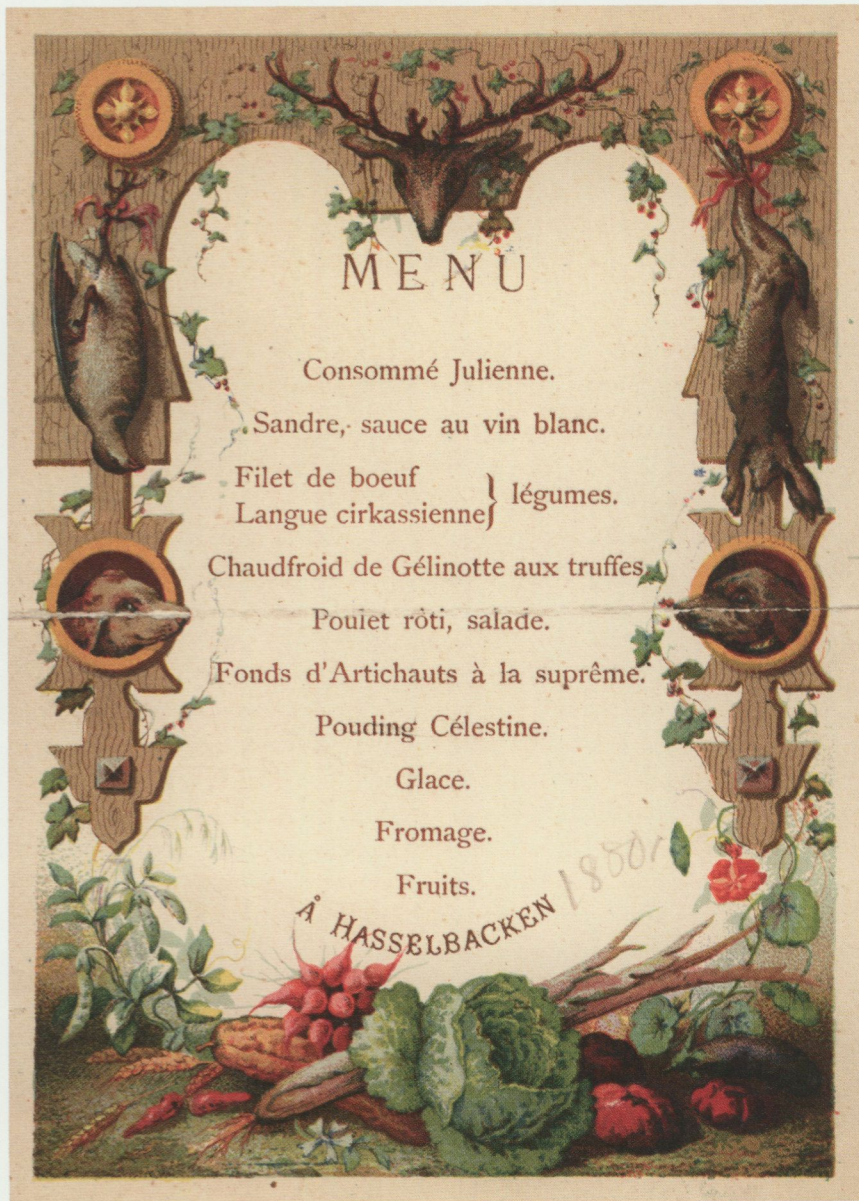
ett pilotprojekt. Tillsammans med Wikimedia Sverige gick vi ut med projektinformation och ett anmälningsformulär i maj 2016. Ett flertal skolor visade intresse och fem skolor valdes ut att delta. Efter en uppstartsträff i september arrangerade museet ett arkivbesök i månaden under hösten och vintern. Genom ett antal kortare föredrag och egna uppgifter gick eleverna igenom grundläggande humanistisk forskningsmetod: att utifrån ämnen och frågeställningar ta del av originalkällor, läsa tidigare forskning och därefter sammanfatta sina resultat.

### **Oktober: Från Fattigsverige till folkhemmet**

Projektets övergripande tema – från Fattigsverige till folkhemmet – valdes utifrån två kriterier: det är välrepresenterat i Nordiska museets arkiv och bibliotek men har dålig täckning på svenskspråkiga Wikipedia. Ett antal mer avgränsade ämnen togs fram utifrån en övergripande fråga: Hur var det att leva och arbeta i Sverige från 1870- till 1930-tal? Social och kulturell förändring i vardagen sattes i fokus.

Elever har tittat på demokratisering, inte minst frågan om kvinnlig rösträtt, och folkrörelsernas framväxt. Perioden sammanfaller också med kraftig industrialisering och urbanisering. Hur påverkade det vardagens mode, matvanor och boendevillkor för de nya stadsborna? Vilka valde att emigrera till Amerika och hur togs de emot i det nya landet? Eleverna tog med hjälp av arkivintendenter och bibliotekarier del av flera olika materialtyper i arkivet: frågelistor, det ämnesordnade bildarkivet, godtemplarminnen, amerikabrev och matsedlar från restaurang Hasselbacken på Djurgården.

Förutom själva källmaterialet har eleverna också utforskat bibliotekets kulturhistoriska forskningslitteratur. Biblioteket rymmer cirka 3 800 hyllmeter böcker och tidskrifter med inriktning mot bland annat etnologi, dräkthistoria, konsthantverk samt mat och dryck och är öppet för allmänheten.



# M E N U

Consommé Julienne.

Sandre, sauce au vin blanc.

Filet de boeuf } légumes.  
Langue cirkassienne }

Chaufroid de Gélinothe aux truffes

Poulet rôti, salade.

Fonds d'Artichauts à la suprême.

Pouding Célestine.

Glace.

Fromage.

Fruits.

A HASSELBACKEN 1850

Sterling d 26  
1864

älskade morfar  
och Släkten  
Herren wære med eder

Vi får med några Ord  
Läta eder weta att. wi gudilof  
eger den dyrbara gåfvan helsen  
tilltill Skrifwande Stund och insäker  
eder detsamma. wi Will nemna lite  
om war Länga resa den war drugg  
men gick Lyckligt och wäl. wi  
gick från Götteborg den 6 Juni  
och ankommen till New York den  
3<sup>de</sup> auguste Sedan gick wi på järn  
Wäg och ångbåt till Chicago under  
2000 mill Sedan gick <sup>vi till</sup> Handen  
med Selskapet der war wi hos Loven  
Mar. i 8<sup>te</sup> dagar Sedan fortsatt wi  
resan först på hest Skuts till Rock  
islan. på järnveg til fort Hård

NORDISKA MUSEETS ARKIV

Eleverna använde befintligt digitaliserat material och digitaliserade själva. Till vänster: Meny från restaurang Hasselbacken, Stockholm, 1880. Ur Nordiska museets arkiv (NMA.OO33792). Till höger: Amerikabrev från Sterling, USA, 1864. Ur Nordiska museets arkiv. Digitaliserat av elev vid Nacka gymnasium.



»Barnrikehusens lägenheter skulle bestå av minst två rum och kök. Det fanns inga förbestämda krav på standarden i lägenheterna beträffande centralvärme, badrum med mer. Det var dock en självklarhet att husen inte skulle uppföras utan dessa bekvämligheter. Fastigheterna skulle ha nära avstånd till en lekplats för barnen. I större hus borde det finnas en 'lekstuga' med anställd personal, som idag kallas för daghem eller förskola.« Ur artikeln »Barnrikehus« på svenskspråkiga Wikipedia, som utökades av en elev vid Hagagymnasiet i Norrköping. Bilden visar barn vid barnrikehus 1940. Foto: Gunnar Lundh, © Nordiska museet (NMA.0033648).

## November: Museer på Wikimedia Commons

Svenska museers digitaliserade bildmaterial finns tillgängligt på olika sätt, till exempel genom Riksantikvarieämbetets plattform K-samsök och på Digitalt museum. Nordiska museet donerade bilder till Wikimedia Commons redan 2010 och därefter har ett flertal museer liksom Riksarkivet gjort bilder tillgängliga på plattformen. Längst har Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet kommit då de tillgängliggjort över 40 000 fotografier.

Jämfört med de 1,6 miljoner fotografier som finns tillgängliga från svenska museer i K-samsök framstår dock de drygt 50 000 bilder från svenska museer som finns tillgängliga i Wikimedia Commons som en mindre insats. En förklaring är att Wikimedia Commons i sin licensiering kräver att bilderna får användas även kommersiellt, något svenska museer varit försiktiga med i licensieringen av de bilder där museet kontrollerar upphovsrätten. Samtidigt är ca 600 000 av bilderna i K-samsök tillräckligt öppet licensierade för att kunna användas på Wikipedia, så det finns gott om material som skulle kunna flyttas över.

Hur används Nordiska museets bilder på Wikimedia Commons? Av de ca 2 900 bilderna är drygt 500 inplacerade i Wikipedia-artiklar på över sjuttio olika språk. De artiklar som innehåller bilder från Nordiska museets samlingar och arkiv besöktes över 22 miljoner gånger under 2016. Det finns alltså fog för att hävda att det överlägset vanligaste sättet att ta del av Nordiska museets samlingar och arkiv är just genom att läsa på Wikipedia.

I pilotprojektet har eleverna fått en överblick över Nordiska museets digitaliserade fotomaterial och dessutom lärt sig flytta över bilder till Wikimedia Commons så att de kan användas på Wikipedia. Några elever fotograferade eller skannade material som de själva laddade upp. Dessutom fick de lära sig infoga bilder i artiklar – ett bra sätt att göra artiklarna mer inbjudande och intressanta.

## December: Digital källkritik på museum

I en tid när fragmenteringen av medierna ökar snabbt är källkritik viktigare än någonsin. Att lära sig granska texter på internet är en värdefull färdighet i allmänhet. Det gäller också artiklar på Wikipedia, i synnerhet med tanke på att det är en av de mest besökta webbplatserna i världen som dessutom har ett innehåll som är helt användargenererat. Det bästa sättet att lära sig skärskåda detta innehåll är att själv vara med och förändra det. Att skriva uppslagsverkstext ger inte minst insikt om att alla texter, oavsett hur neutrala de än framstår att vara, faktiskt har en upphovsperson (eller flera!) med egna tankar, idéer och intressen.

Hur uppstår ett uppslagsverk? I projektet har eleverna fått följa hela processen. Eleverna har tittat på primärkällor i Nordiska museets arkiv, till exempel donerade amerikabrev. De har därefter med hjälp av Nordiska museets bibliotek hittat, läst och jämfört forskningslitteratur som använder dessa eller liknande källor i sin framställning. De har även använt forskningslitteratur för att hitta annan, tidigare forskning med hjälp av böckernas notapparat och referenslistor. Slutligen har de granskat de befintliga uppslagsorden på Wikipedia. Vilken forskning har använts i artiklarna och hur gör man för att spåra faktauppgifter till sin ursprungliga källa?

## Januari: Att skriva i ett uppslagsverk

Gymnasiearbetet ska förbereda eleverna för högskolestudier och består vanligen av en uppsats. Denna ska vara disponerad som en akademisk uppsats med syfte, frågeställningar, resultat och diskussion. Eleverna i projektet *Att skriva kulturhistoria på Wikipedia* skrev sina gymnasiearbeten parallellt med att utöka eller nyskriva de aktuella artiklarna. Här uppstod möjligheter att jämföra olika sorters textgenrer. Uppslagsverkstext skiljer sig från uppsatstext – forskningsfrågor och diskussion rensas bort och kvar blir faktauppgifter och forskningsöversikt. Texterna är komprimerade och faktatäta, förhoppningsvis utan att det går ut över läsbarheten. För att de färdiga texterna skulle klara de frivilliga Wikipediaredaktörernas

Elever och lärare från Hagagymnasiet i Norrköping vid sin favoritplats i Nordiska museets bibliotek. Här i samspråk med Sara Mörtzell från Wikimedia Sverige. Foto: Peter Segemark, © Nordiska museet.



Endast nödugt  
Emergency exit

ABC! P  
Kö

granskning fick eleverna hjälp med språkredigering, korrektur och formatering.

En annan stor skillnad för eleverna är förstås vilka som läser deras respektive texter. Ett gymnasiearbete granskas av lärare och kanske klasskamrater och familj medan Wikipediatexterna når allmänheten. De artiklar som eleverna redigerat är olika välbesökta. Till exempel har artikeln »Svenskamerikan« (som utökats av en elev) över tusen sidvisningar per månad – vilket är en stor publik för en gymnasieelev.

## Mars: Resultat

De flesta skolvisningar på Nordiska museet är engångsbesök. Att träffa samma elever löpande över ett helt läsår har varit ett nytt, spännande och givande format för skolsamarbete. Några elever har hittat egna favoritställen inne bland kompakthyllorna i biblioteket och förhoppningsvis blir Nordiska museet ett självklart besöksmål för dem vid kommande Stockholmsbesök. Det återstår att se om eleverna fortsätter redigera på Wikipedia, men det är tydligt att de nu har de redskap som behövs för att bedöma och granska det befintliga innehållet. Vikten av dessa färdigheter kan inte överdrivas i en tid då falska nyheter, obekräftade fakta och propaganda cirkulerar på nätet. Här har museer och andra kunskapsinstitutioner en viktig roll att fylla, inte bara kring förmedling av fakta utan också i den vidare diskussionen om tillförlitlighet och auktoritet i en värld där traditionella kunskapsinstitutioner och massmedier har fått ökad konkurrens från andra aktörer med varierande motiv.

Hur kan man sammanfatta projektets resultat? Ett flertal artiklar om för Nordiska museet viktiga ämnen är numera bättre och mer utförligt beskrivna på svenskspråkiga Wikipedia. Fem elever skrev varsin helt ny artikel medan tio utökade ett befintligt uppslagsord. Under den första månaden efter projektets avslutning i mars 2017 visades de artiklar som eleverna redigerat cirka 7 000 gånger. Fler bilder ur museets samlingar och arkiv används nu än innan och referenslitteratur från museibiblioteket har kommit till

användning. Sammanlagt arton bilder, både fotografier och arkivhandlingar, laddades upp till Wikimedia Commons av de deltagande eleverna. Mediaintresset var stort kring projektet och eleverna intervjuades av såväl *Populär historia* som *Lärarnas tidning*.

Det viktigaste resultatet från Nordiska museets sida är nog att en grupp gymnasieelever har lärt känna museet och dess arkiv och bibliotek och förhoppningsvis återkommer när de går vidare mot högskolestudier och arbetsliv. Att museet har etablerat samarbete med skolor i flera svenska städer är samtidigt en del i en större satsning på att verka nationellt och inte bara lokalt.